

M. G. H. O. R. B.
Landt Försköf
Om

**Hushållningens Bunder
och Hjelp**

KIMI - Lappmarck,

Med
Wederbrändes Tilstadielse /

Under Oeconom. PROFESSORENS, och Kongl. Swens-
ka Wetenskaps Academiens samt Kongl. Wetensk.
Societ. i Upsala EEDAMDES /

Dr. PEHR KALMS
Inseende,

Den 16. Decembr. 1758.

Som et Academiskt snille prof i ÅBO Acad. Hfra
Lærosal på wanlig tid til allmän granskning framstälte

Af

JOHAN WEGELIUS, H. S.

Österbominge.

Åbo, Tryckt hos Directeuren och Kongl. Boktr. i Stor- För-
stendömet Finland, JACOB MERCKELL.

Kongl Maj:ts
Tro-Man och Biskop

Öfwer

Ubo = Stift,

Denna Kongl. Academiens Högst Ansēnligē Pro-Canceller,
Samt

Ledamot af Kongl. Swenska Wetenskaps Academien,
Den Högwördigste Herren/

Herr DOCT. CARL
FRIDERIC
MENNANDER,

Min Hög-Gunstigste Befordrare.

Högwördigste Herr Biskopen tåckes ej ögunstigt anse, at jag til detta ringa smille alster fördrifstat mig låna förswar och glans af Des widtberömda och wärdaste namn. Flera orsaker hade wäl bordt förbiuda och afkräcka mig, at med dese ohyssade blad inför Högwördigste Herr Biskopens

skopens uplysta ögon framtråda. Men den höga och makalösa ynnest, hvarmed Högwördigste Herr Biskopen omfamnat och upmuntrat alla nyttiga Studiers slitiga idkare, tyckes ej aldeles vilja förwågra mig, at få under Högwördigste Herr Biskopens Höga Namn söka förswar för ett wärnköst arbete. Desutom är ock detta det behageligaste tilfälle jag någonsin kan åga, at betyga den allerödmjukaste tacksäijelse och diupaste wördnad, hvarmed mitt sinne så länge varit upfyllt, för den höga gunst Högwördigste Herr Biskopen såwål min kära Fader, som mig och min Bror ständigt behagat bewisa. Wid blåtta åtancka häraf mister min ringa tategåfwa all sin kraft, och måste jag stanna i häpenhet och tystnad. De inra rörelser äro således allenast de, som kunna tilfredsställa min åstundan. De skola jämnwål ständigt söffelsättas med de isrigaste böner til Allmachtens, Han täcktes uti många och sälla år uppehålla Högwördigste Herr Biskopen til Fädernes Landets nytta, de Lärdaas pryddad samt GUDS Församlings hugnad och fördel. Under hwilcken önskan utber mig den stora förmon, at ständigt med diupaste wördnad få nämnas

Högwördigste Herr Biskopens och

Pro-Cancellariens

Allerödmjukaste tjenare,
JOHAN WEGELIUS

Kongl. Maj:ts
Ero Tjenare och PROFESSOR i Naturkunnigheten/
samt Ledamot af Kongl. Sw. Wettenst. Academ.

Höglwördige Herren/
Herr DOCTOR JACOB
GADOLIN,

Hög-Gunstige Herre.

DEn Höga ynnest och gunst Höglwördige Herr Doctorn
behagat wisa mig under den lilla tiden Försynen bestiärt
mig lyckan, at wistas härwid Kongl. Academien, är långt
större, än at den samnta skulle af mig tillsyllest kunnit beprisas,
mycket mindre i ssefwa wärcket på något sätt wedergållas.
Höglwördige Herr Doctoren räckes lika bmgit anse min wäl-
mening, då jag nu i ödmjukhet understår mig upoffra detta
mit ringa Academiska Arbete, såsom et litet wedermåle af skol-
digaste erkänsla. Hwad jag mera förmår, är at anropa den
Allswäldiga Gudén, Han wille förlånga Höglwördige Herr
Doctorns dagar tit sednaste åldren och dem med allskions wäl-
stånd bekröna! Hwilken önskan af mig skal blifwa lika waf-
lätelig, som den wördnad är uprichtig, med hwilken jag til sid-
sta andedrächten framhårdar

Min Hög-Gunstige Herres

Ödmjukaste Tjenare,
JOHAN WEGELIUS.

Probstsen och Kyrkoherden öfwer Sodankylä församling samt
det derunderlydande Contract,

Den Högäretvördige och Höglärde Herren
Herr **H E N R I C**
W E G E L I U S .

Min Huldaste Fader.

Wisom den Högste ej beskjart allom den tyckan, at i stillhet och utan stor omsörg och mycket besvär kunna föda och draga sig fram i werlden, så äro ej heller alla i stånd, at uthärda dylika swårigheter. J, min Huldaste Fader, lären hafwa Ehr nogga bekant, hwad den omständigheten har at betyda; och Edra Bråhår samt af swårt arbete uttröttade krafter lära nogsam och ojäfsamt besanna, at J i drygaste måtto fått kännas härwid. Ty måst hela Ehr lifstid han J måst i willa ödemarcken, afskild ifrån Edra wänner och Wederlikar, tråla och förnöta Edra dagar, samt der beledsaga de willfarande Får til den Högstas kannedom, och för deras fromma och bästa upofra både Ehr hälsa och Edra krafter; i förhoppning, at J, som alla andra trogne och Doge HERkans tjenare, engång måtten blifwa ihogkommen, samt i något bättre lugn få förnöta Edra öfriga lefnadsdagar; änskiönt Edert hopp ej än blifwit upfyllt. Men J hafwen ej allenast haft til at gjöra med trålsamma ämbets sysslor, utan J hafwen ock inkom Edra egna kwojor hast, och hafwen ännu spada telningar, som ropat, och ropa som väst efter hjelp och underwisning. J hafwen self måst lägga handen wid deras information, änskiönt Edra swåra Ämbetsysslor ej gjerna welat lämna Eder tid dertil. Ja, J hafwen icke heller haft betänckande wid, at skicka dem til långt afstågsna lärdoms säten, at der förkofra sig i nyttiga och det allmänna gagnande wetenskaper; och för deras upkomst och timmeliga wälfärd hafwen J upofrat alt hwad J ägt, och kunnat ihopsamla. Så stor omsörg hafwen J, mine Huldaste Föräldrar, haft om mig och mina många Syskon, och så dinna hjertan hafwen J hyst til öf. Andren derföre ei, at jag nu tillskrifwer Eder detta mitt första Academiska snille prof, med tvogen önskan, det wille den Allwäldige Skaparen, beståra Eder mina huldaste Föräldrar hälsa och sundhet i Edra öfriga lefnads dagar, förlänga de samma til många tider, samt låta Eder med mindre bekymmer och oro än hittills stiedt, de samma förnöta. Så önskar hierteligen den, som med all upståndelig wärdnad til döds stunden framhårdar

Min Huldaste Faders

Ödmjakt Lydigste Son,
JOHAN WEGELIUS.

Togark
WEGELIUS

Kyrckoherden i Utsjoki Församling,
Wälärewördige och Höglärde

HERR **M**AG. **HENRIC**
WEGELIUS,

Min Käreste Broder.

För. Ej. Liten. Lycka.
Skattar. Jag Det.

At. Jag.

Wid. Detta. Tilfället.

Får.

Tillegna. Dig. Min. Broder.

Desse. Bladen.

Samt.

Offenteligen. Å. Daga. Lägga.

Den. Renaste. Kärlek.

Hwartill. Jag.

Så. Wäl. Genom. Sielfwa. Blods. Bandet.

Som. Af. Min. Brors. Uprichtiga; Kärlek.

År. Högst. Förbunden.

Himmelen. Göre. Min. Brors. Lefnad.

Så.

Lyckosam. Och. Förnöijelig.

Som.

Den. Kärlek. Och. Tillgifwenhet.

År.

Ren. Och. Beständig.

Hwarmed. Jag. Förblifwer.

Din.

Trognaste Bror,
JOHAN WEGELIUS.

Min Herre.

Sör många åldrar och tidsfifften tillbaka fant intet hushålls kunnigt någon stadgad förtrolig burffkaps rätt uti våra Finste bygd; der; man tyckte sig hafwa fog at sluta af landets londe och rik, huru naturen warit för Norden en alt för swår Stofsmoder, som lemnat henne aldeles lätt-löser ifrån de härliga och lyfande häfwor och fördelar, hwarmed andra länders lägen pruncka och yfwas; här af spåddes at Thulems inwånare aldrig genom wett och arbetsamhet med samnad styrcka wore i stånd at bringa sine widstreckta rynders ans och höffning til någon ansenlig större högd, än Far och Farsars huglösa warne utskafat grentgor och råmercken för Wetenskapen; bellageligast war, at landet innom egit skjöte hyste dylita dälste inwånare, som med förenad macht hindrade nåringarne i sit påbegynnitta lopp; af denna war flummerachtighet uti de tarsweliga hushålls stycken löfwade sig enkannerligen nå-grannarne ingen ringa grönskande trefnad. At nu gjöra tillempning på Lappmarken, så hafwa våre samåldriga Landsman ännu i nyligaste tider ansedt henne för Naturens misfoster och felswa ohyggligheters förnemusta sate, lika som alla gagnande handteringar här i sin spåda londa qwasdes och nåringarne rönste et aldeles oblidt öde; desfas skjäl framflugo uti en mångfaldig drecht, ty huru skulle wähl uti en kall luftkrets af de kallota fjäl ryggar, berguga högder, ohyggliga dälder och obrukbara rynder inbergas dryga lidrswar af några riks kroppen båtande och för landet indrechtige aflastningar, ochtadt konstens ledstäng noga ättblades; alla sådane på swaga skylttor bygde giffningar hindrade doch intet war nådige Höga Öfwerhet at närmare täncka på Lapplands upbringande ifrån sitt lågerwal och iråkade möcker; besynnerligen förswunno de Lappmarken påtrugade falska färger, sedan landets nogare beskriwning råkad för några eldiga snillen, de där med utmärckt liflighet affildrat Lappmarkens egenfaper, och sökt af naturens rika skattkamrar at stappa des brister; sålunda utwerckade dessa witra lärdoms Drecken et för Lappmarken prydeligare och bättre anseende. wådias och saken under naturkunnighetens och hushålls Wetenskapens dom, så tror jag, at de tillrekeligen framte ttenliga wårt-ämnen, som ester himmelens och luftkretsens förhållande, aldeles triftwas uti en tilredd samt med hwarjehanda blanning, gjödsell och annan förbättring bördig gjord marce. **I**, Min Herre, stellan för en solklar dag uti närwarande lärda arbete Lappiska hushållningens hinder, **I** byggen edra förslags meningar om Landets upkomst på ofullständeliga grunder; **I** blåtten med städadt wett och grundelig insicht åker och ångsmarckers swåra skuldomar och utskafen för hjälpsamma och trefne händer wårdoga botedel til deras uphåswande; **I** öfwerthygen det gransyntta allmenna, at deras täncka är grundlös, som gjöra wåldswerckan på naturen, och såga at klimatet wäller til Lappiska hushåll

Hushållningens ödesmåhl, utan felet beror på inwånarens härtil min-
dre omhugsamma åtgierd; I richten den lärda werlden med mogna råd
och påsuad: wärdoga tanke-ämnen för Eder lyckliga grannings gä-
wa och wackra insigt i hushålls witterlet; min inskränkta tid och mitt
fortta rådrum hindra mig at anföra något till Eder wälförtienta läf-
ord; önskar endast, at Himmelen må med sin Nådes hand bekröna E-
der trågna slit och använda mödo; med hwilken andönskan jag sedse
och wäsläteligen förblifwer,

Min Herres,

trogna wän och tjänare

CHRISTIERN SALMENIUS.

Phil. Mag.

Til Herr Autoren.

Kunna wäl enahanda nöjser vara altid tillräckelige at smickra wä-
ra sinnen, och man ej wär småt för ombyte som oftast sig råder?
Det är, så til säijande, en allmän lag i naturen, at sinnet hållt
båjjes til det nya, och roar sig måst af snar omwärling. Men
just härigenom följer wår swaghet at förekomma den ledna, som yppas,
då enahanda gdomål of hysfelfätta och när wi medelst en annan ny för-
rätning ej få tilfälle at sätta sinnet uti nödig munterhet. Den stora
wärldenes skåsoplats lämnar wäl margfalt nöjen ifrån sig; men, så wi-
da en stor del af des förmåner äro dolda, kallas det billigt en ny ro,
då en, til sit inre lynne, obekant del af Jorden göres allmänheten kun-
nig. Swad möda Eder, min Herre, har mött wid undersökningen af
Lapparnas hushållning, kan wäl intet den sig föreställa, som ännu ej an-
nat sedt! än slåta fält och parker. En samns diup Snid om winteren
har ej förmått göra Eder wäg willkam: och botulösa tjäre samt him-
melshöga fjäll, utom de hysfeliggen täta och mörka skogarna med sina o-
räkneliga mygg om sommaren hafwa ej warit nog mäktige at afskräcka E-
der ifrån et så berdmwärdt upåt, som wor, at Granska Lapplands lin-
re lynne. Ut i närwarande lärda Arbete lämnen I allmänheten ej alle-
nast et ojäfaktigt prof af öspard mödo, utan äfwen tilwäga bringen et
fullkomligt nöjse genom en nyhet, sem mången tror vara och blifwa
omdijelig; nemligen at i Lappmarken åkerfält och Ångsparker skul-
le winnas. I wifen nu med en wäldswad hand Hushållningens hin-
der, och utstaken med ett qwilt mille des hjelp såsom mdijelig och
högst nödig. En owäldog Läsare kan ej annat än lämna Eder det för-
tienta läsford; at I gjordt hwad en ren Patriot ägnar. Til Eder beld-
ning, för I och med tiden få see Eder wälggrundade förslag wärkstäl-
ta. Såsom en lärdoms Jdkare önskes Eder däck först, til årsättning af
Eder mödo, den i allmänhet sallan wundna men nog Esterlångtada
Crantsen.

§. I.

Sånga plåga i allmänhet hafwa den tanke kan om våra Lappmarcker eller det widsträckt land, som derunder hörer, at ej något Landtbruk skall der kunna uprättas och i stånd sättas; Så wida de hålla före, at alt hwad under det ordet Lappmarcken innebegripes, består 1:o af idel skalota och Himmelshöga bärg och fiell, hwarifrån sommarens hetta ej är nog tilräckelig, at aflåda den hwhite snön och hårda isen, utan at de äro dermed winter och sommar öfvertäckte. 2:o Af widlyftiga och sumpiga Klärr, Myror och Morasser, hwilka och om sommaren äro botntjelade. 3:o At desse orter plågas af långa och swåra winterar, och at följachteligen somrarna äro korta samt ej tilräckeliga at bringa Säden til fullmognad. 4:o At här finnes en stor myckenhet Myggor, för hwilka stygga kråk man ej är säker at öppna ögonen. Dese och dylika tancker plåga de i allmänhet hysa om våra Lappmarcker, som om deras beskaffenhet, äro mindre kunnige.

Men at ej alla dessa swårigheter, som anförde äro, kunna lämpas på alla delar af Lappmarcken, och minst på största delen af Kimi-Lappmarck, kunna alla de besanna, som dem med upmärcksamma ögon genomfårdats; ick heller äro de så al-

deles stora och swära, at de icke af förståndiga och tilltagna Landtmän kunna til största delen undanrödjas och förekommas. Ty hwad den första omständigheten anbelangar, så kan den aldeles intet på Kimi-Lappmarken lämpas; ty där finnes ganska få de så kallade Tjell, när man endast undantager Utsjoki Församling; och kunna de således intet vara en Landtman til hinders. Hwad igen den andra beträffar; så männe icke lika Kjäre, Myror och Morasser, som äro köldens förnämsta näslen, kunde updikas och watnet astappas, samt desse sumpiga och oländiga marker således til fruchtebaraste Ukrar och Ungar bringas och förwandlas? 3:o Ut ej sommaren skall vara tillräckelig at bringa säden til fullmognad, äger icke heller sin grundingen kan wäl neka, at det äro kortare somrar än annorstädes i Riket, men så äro jemwäl 2:ne omständigheter, som mota denna swårighet, om hwilka kan ses Kyrkoherden Herr MAG. PEHR HÖGSTRÖMS beskrifning öfwer de til Sveriges Krona lydande Lappmarker, sid. 18. neml. 1:o at då Sommaren ändteligen kommer i Lappmarken, så blir jorden snarare torr och bar, än på någon annan ort; och 2:o mognar Säden på desse orter förr, än på andra; erfarenheten är desutom här det bästa bewis, ty Råg, Korn, Haska, Roswor triffwes ju här så wäl som på andra ställen; ja, man har sunnit, at Hwete åstwen här kommit förr. Hwad ändteligen 4:o Myggorne angår, så tror jag, at man ej skulle hafwa någon stor olägenhet af dem, sedan Landet bleswe uphyssadt och upbrukadt. Utat allt detta, som nu anført är, kan hwar och en klarligen astaga, at alla desse hinder, dels ej kunna lämpas på alla Lappmarker, dels ock, at de ej äro så swära, at de skulle böra förhindra och afsträcka folck, at här sätta sina bovälar.

Jag menar dershöre, at förnämsta ordsaken, hwarföre på desse orters Hushållning ej förr, än i sednaste tider blifwit påsändt, läret oförgräpeliget vara, at Lappmarken hitintills ej fört mer än til namnet warit dem flåstom bekant, och at Lagstiftande

stiftande Mächten ej hafst sig aldeles noga bekant detta Landets läge och lynne, som dock är grunden til den Allmänna Hus-hållningens upodlan och trefnad; börandes nödvändigt en ords beskaffenhet förut vara bekant, innan några fördelachtiga Hus-hållsgrep der kunna påtänckas. Som man altså i gemen hållit Lappmarcken snart sagt för det odogligaste och ofruchtbaraste Land, som under Solen finnes, så har man och ej achtat mödan wärdt, at på des Hushållning och upodling något särdeles omak använda. Men wår uplysta tid och wår Wisas Regeting, för hwilkens ögon ej en gång de aftågsnaste wincklar och wrår i Riket så wåra obesökte, har åfwen låst ögonen på detta Land, och låtit des wärd gå sig til hjertat, samt tagit de frastigaste steg til des uphjelpande.

Når man nu besinnar allt detta, så måste ju Lappmarcken innan fort så ett blidare utseende, och mildare ömdömmen derom fållas, än hårtills skiedt. Här lämnes Dig, B. E. några ensaldiga dock wälmenta Anmärckningar, om Hushållningens hinder och hjelp i Kimi-Lappmark, i förhoppning, at de af Dig med wälwilja, efter wanligheten, uptages, samt mitt menlösa upsåt och företagande til det bästa uttydes.

S. 2.

Någ lærer ej gå ifrån min föresats, om jag i början med så ord nämner deras hårtills brukade näringsfång, eller förnämsta födoctrof. Den har intil sednaste tider endast och förnåmligast varit Jagt, Fogel- och Fisk-fånge. Men deras omåtteliga slit och idoghet härutinnan har tilbragt dem större skada och armod, än de på långt när kunna föreställa sig, hwilket de toma Skogar, Träst och Ålar, som här nu gemenligen finnas, nogsamta witna. Ordsaken, at de så oberåncsamta härmed fortfarit, lærer oförgräpneligen varit den, at de litet eller alsintet tänkt på efterslängen, eller den olågenheten, som dem och deras efterkommande nödvändigt skulle drabba i framtiden, eller at de trodt, det dese näringsfång woro outödelige.

De hafwa hållit dem wara lyckligaste, som wäl kunde töma och utöda de i Wata och Skog besinteliga Fiskar, Foglar och Djur, hwarföre de ock i kapp med hwarandra blintwis framfarit härutinnan, til des deras skogar, som warit med hymnig willebråd af åtskilliga slags Djur och Foglar, samt deras fiskrika Träsk och Klar, som på lika sätt warit med Fisk, Båtar och Utrar upfylte, blifwit genom denna obetäncksamma medfart, snart sage toma och öde; liknandes sig nu, som GUD tagit sin wälsignelse aldeles bort ifrån deras Land. Men här emot torde inwändas, det jag sagt för mycket, då jag endast tilwiter mina Landsmän, at de genom deras otidiga fången kommit til det elände, som de dessa tider måst kännas wid, då jag likwäl har mig bekant, at deras Xenar, så wäl tama som willa, hwaruti deras förnämsta rikedom härtils bestådt, dessa tider i myckenhet uddödt, framsör i de sörra; Men härpå swaras: at min mening ingalunda är, at utesluta detta. At de desse Åren mistat mässe delen af sina Xenar, är en mer än beklagelig sanning; Men den Allwetande Guden har sedt förut, at detta skulle wara dem på wist sätt nyttigt och gagneligt. Efter Menniskio sätt at döma och efter mitt ringa begrep, håller jag före, at Han härigenom liksom påmint dem, at ej så oförnuftigt framsara med Hans skapade ting, utan också tillika anwända jorden til sin nytta, samt med sitt anletes swett, genom des fruchter framdraga sig och at de sina i werlden. Ty så wäl R gnum Vegetabile som Animale war skapat Menniskian til nytta. De som altså ej welat med tiggarskafwen stryka landet omkring, hafwa gripit til spadan och plogen, och dermed sunnit så wäl sin utkomst som genom sin förra lefnads art; dock har dem, såsom i början härutinnan aldeles ofunniga, hwarjehanda hinder och swårigheter mött.

S. 3.

E förnämsta hinder dershöre, som legat och ännu ligga deras hushållning i wägen, skola i följande förtteligen omrö-

omrödas, samt derjemte wisas huru de torde kunna afhjelpas.

Det första hinder uti detta landets upodlande får räknas den stora Solckbrist här är, då ofta den ena Nybyggaren bor hela milen och längre från den andra, ehuru jordmån emellan dem är nog bårande. At föreslå nya flyttningar hit up lär wara säfångt, så länge samma saknad på solckrikhet äfwen trycker de mera til Söder belagne orter utaf Sverige. Hwarje handa friheter til flera År, understöd i början af publike medel, solckets och i synnerhet Cronans wård wid sjukdomar, m. m. torde dock härutinnan kunna mycket hjelpa.

Det andra hindret är, at landet är upfyllt med Bjärer, Moras, Måsor och Träst, från hwilka watnet icke ännu blifwit afledt: desse göra ej allenast måst all den mark ofruktbar, som de intaga, utan de bidraga ock ganska mycket til sådens borisfrysande om sommaren och fiöldens tiltagande; At förtiga, det de med deras dunster äro för hälsan mindre gagnelige. Genom Krigsolcks tilhjelp i fridstider, eller genom andra publike sammanstått, kunde desse ställen medelst watnets afledande förwanlas anten til de härligaste åkrar eller gräsrikaste ångar. Handedande och upmuntringar för inwånarena härstädes kunde ock något härtil bidraga.

Det tredje hindret är, at de ej i tid, eller då de ännu haft något at fara med, slagit sig til Nybyggare; utan då yttersta nöden tvingat dem dertil, eller då de ej mera någon annan utväg haft at tilgå, och sedan de aldeles warit utblottade. Men denna deras uträkning har slagit dem grusroeligen felt. Ty hwar ock en lærer lätteligen finna huru långt de då mera deruti hunnit. Med twenne toma händer lærer det blifwa för swårt at begynna ett slikt företagande; de borde dersöre, då de ännu äro uti något wälstånd, förmås at slå sig på Nybyggen.

Til det fjerde räknar jag för ett hinder at de använda

fitt arbete mer på det som ej tjänar landet till upodling, än det, som dertill bidraga skulle. Kärleken till Djur och Fisk fånge är så inprägladt i deras hjerna, at den ej lätteligen står at derifrån utrotas, som undertiden kan, när det väl lyckas, rikta sina idkare, men ej förbättra jorden. Man har märkt, at de bästa hö-bårgnins åden, utan något trångsmål, gifwit sig tid, at fånga och utöda små Fågel ungar, af hwilka de likväl ej kunna hafwa någon särdeles nytta; men boskapen har i det stället om vinteren fått lida och svälta.

Lättjan och owanan torde jag så lof at räkna till det femte hindret i hushåls wäsendet. Det har man väl märkt, at de warit rätt flinke och snålt arbets folk, så at man ej bättre kunnat önska sig, då det kommit an på några dagars tid; men går det längre ut, så finnas de wara nog tröga och otoliga. Men häröfwer må man ej så mycket undra, ty wanan är andra naturen. De kunde blifwa äfwen så gode arbetsfolk som tros på andra orter äro, då de endast blefwe warne wid denna handteringen.

En elak hushållning med det de äga, räknar jag för det siette hindret. Ty merendels weta de ej, hwad spar samheten, eller at ställa mun efter matsäcken, har at betyda. Utan då Gud wälsignar dem med god Års-wäxt eller med annat godt, täncka de ej mycket på mårgon dagen, utan lefwa friskt så länge det räcker. Hwad må man derföre undra, at de redan Zuhliden börja sucka efter dageliga södan, och måste sedan uppehålla sig måst med stamp och bark; at de utöde djur, Fågel och Fisk, utan at täncka på framtiden, är förut omtalt.

Landt och Åkerbruket lider ock, till det Sjunde, mycket derigenom, at de hafwa så lång wäg till Kyrkan, at de understundom på den resan, måste använda några Beckors tid. Wore derföre nödigt, at flere Kyrkor här upbyggdes, håldst

hållt man förmodar, at de, efter råd och lägenhet, skulle bi-
draga til Prästens uppehållande.

De myckna Myggor och Kr-få, hwilka i detta Land
plåga gjöra en stor olågenhet om Sommartiden, håller jag
ibland de förtretligaste, och räknar dem för det Ottonde Hin-
dret, emedan mången för desse afträckes, at här sätta sig
ned. Ty om Inwånarena eljest wela bärja sig, så måste
de ständigt hålla sig och sin Bostap wid Rökken. Men at
man antingen genom konst, eller sedan Marken behörigen
blifwit upodlad, wore i stånd at sätta sig i tämmelig säkerhet
emot dem, äro klara bewis uppå. Ty af en Wåderpust el-
ler het Solstråhle blifwa de aldeles förkingrade. Det är
äfwen bekant, at man hwarken i Fjällen eller andra flacka
ställen särdeles wet af dem, utan blott i Skogshygden. Res-
sebeskrifningarne intyga ock enhälligt, at både i Africa midt
under en brinnade Sol, samt i de Norraste Delar af Euro-
pa och America, finnes otaligt Mygg i de tjocka Skogar;
men försvinner så snart Skogen blir bortbygggen, Wattet
afledt, och Landet Upodladt. Jag håller alltså dessa Kråk
för På-yrkare, hwilka påminna, at detta Folket med det för-
sta bör upputsa och upodla sitt Land.

Det Nijonde Hindret är, at de ej weta rödja sig Äng,
utan nyttja allenast sådane ställen, som Naturen lemnadt dem.
Hwarföre ock ej är underligt, at de hafwa sina Ängs-täppor
några Mähl ifrån Bostället. De räknade det för en förmögn at
slippa arbeta på dem. Men om de räknade alla Dagswärken til-
samman, som blifwit genom den långa Wägen af dem til
spillo gjorde, så skulle de lätteligen och otwungit förminna,
at de kunnat använda dem med bättre nytta til andra stäl-
lens afrödjande, som legadt närmare til handa, af hwilka de
ock kunnat gjöra sig bättre gagn, och tillika kunnat undwika
den olågenhet de haft af långa och beswärliga Resor Win-
ter och Sommar. Om de ock til äfwentyrs genom röd-
jande

fånnde skaffat sig någon Ängs-tåppa, så är det et stort fel af dem, at Marken rånfas så aldeles bar, at ej något enda tienstligt Löf-trå lemnas qwar, hwaraf måste nödwändigst följa, at Ängen af Solens hetta, och de falla blåsande Väder Wärtiden torlas bort och blir ofrucht-bärande; Skulle här alla til Äng tjenliga ställen uptagas och rätt brukas, så kunde man här föda mångfaldt mera Creatur än nu sker. Mens Måssan, hwilken här finnes i stor myckenhet, brukas med stor fördel, och utgör nästan tredjedelen af Boskaps-fodret. På hwad sätt den samlas och tilredes, beskriwer Herr *Archiateren* och *Riddaren LINNÆUS*, i *Flor. Lap. Sid. 334.* då han säger: *Norunt & Novaccolæ (quibus vita est omnino rustica) in usum suum verteere hunc Lichenem; tempore enim pluvioso corradunt furca multiplici & inflexa hocce vegetabile, quod tum tenax est, facile a terra secedit (contra vero tempestate sicca fragile est & in pulvere vertitur), in acervos colligunt & hyemali tempore irrigatum pauca quantitate aquæ bobus inde pabulum parant optimum.*

Som Åkerbruket är et ibland de nödigaste Nähringsfång, så wil jag ock, för det Tijonde, korteligen nämna endast några af de brister, som uti Åkerbruket här på Östen finnas. Wid sina Gårdars eller Nybyggens anläggande, hafwa de merendels sitt förnämsta affeende derpå, at Östen ligger för dem beqwämlig til Jagt och Fiske-fånge, ej bryendes sig om, huru tjenligt stället är til Åker; Hwaraf hinder mer än ofta, at deras Åkrar anten bestå af torr Sand och ut-mager Jordmohn, eller ligga wid Kjarr och Moras, där de hela Sommaren igenom äro Frost underkastade. De äga här ganska små Tåppor til Åkrar, emedan de måst slagit sig på det i grund skadeliga Swedandet, hwarom båt-tre fram skal ordas. Men, ehuru små deras Åkrar ock äro, så hafwa de dem ändock icke wederbörligen skjotte; Här finnas

nas ingå eller ock ganska få Diken, hwaraf nödwändigt följer at de Höst och Wår med Watern öfwerköles, kraften af dem utsuges och de således utmagras. Desutom bidraga de af en sådan wät och kall Jord upstigande Dunster ej litet til Frostens förökande. Gjödning hafwa de litet, emedan de ej äga mycket Bostap, icke heller weta de samla de tjenliga ämnen til Gödsel-samlingar, på hwilka så wäl här, som på andra orter är en god tillgång i alla Natursens tiden: Chinesernas och andra Nationers mer än berömmvärda öförtrohet i denna delen, borde ju tjena oss til eftersyn, at wi ock en gång måtte blifwa delachtige af deras wälmåga. Det är ju den anständigaste och menlösaste handtering, när man på alt möjligit sätt, tvingar sin lilla jordturf til bördighet. Den lilla gödsel, som de hafwa, släpa de på Jirken rå och obrunnen lastals, måst om Wintern, hwarigenom hon förlorar större delen af sin styrka, i ty sjelfwa musten genom Solens strålar och wår-floden blir utmårglad och utlakad. Det är jemwäl en ganska stor öförsigtighet, så wäl här, som på många andra orter i Riket, at inga gjödnings lador brukas, utan gödseln lännes at ligga fringsströdd under bar Himmel; ty 1:ö får den då ej brinna ihop så wäl som i en sådan lada. 2:ö Utdrages musten af Sol hettan, wädret och fjöden, eller ock utlutas och bortsköles den af Regn och slask. Så at uti sjelfwa Gödsel-högen, som legat under bar Himmel, ej annat är qwar, än en grof Jord, som ganska litet eller alsintet bidrar til Jirkens fruchtbarhet. Som detta Land på wist sätt är et Nybygge, så borde alla Hemman här blifwa strax enstakade, och Grannarne ingalunda få tillstånd, at lägga deras marck i tegskifte för den mer än stora förmon som det förwa har öfwer det senare. Genom tjenliga Policiska anstalter, kunde lätteligen de öfwanförde fel ändras och botas, dem mina omständigheter ej tillåta mig utföra.

313 -Zagl har tillförene nämndt, at äfwen dese Kimi-Lappar
 3 slagit

slagit sig på det skadeliga Swedjande, i synnerhet har detta skiedt i Kusamo Församling, och i senare tider har den ofsedent och begynt inrota sig i Sodankylä. För enskilda personer kan Swedjande för närvarande tid vara gagneligit, men i längden och för samhället är det ganska skadeligit. Bore därför ganska wäl, om detta äfwen här, på det kraftigaste blefwe inkränkt. En at låta det hafwa sitt fria lopp, gör nödwändig en lat Åker-brukare, och lärer då med tiden besannas, hwad den wittre Mag. SAM. GHYDENIUS, som för sin tidiga hädanfärd billigt af det Allmänna mer än mycket saknas, spått i sin *Diss. de Oeconomia & moribus incolarum Lapponum Kimiensium*, då Han säger sid. 22. Si autem, eadem post hac, qua hucusque, detestabili sylvarum combustione, terras Lapponicas devastare pergant Novacolæ nostri, erit tandem hæc Lapponia sterilissima & miserima regio, per totum terrarum orbem reperiunda; etenim campi prædicti glareosi, lichene obducti, qui prata sunt Lapponum fertilissima, si igne fuerint combusti vix unquam ad pristinam redibunt fertilitatem; sed manent lichene & omni fere alio vegetabili nudata, cujus rei per totam hanc Lapponiam plurima observavimus exempla tristissima. Lichenes dum a rangiferis eduntur, radices remanent, nova prægerminant vegetabilia, crescunt & augentur; igne vero exusti vix seculo renasci queunt, ideoque si alicubi, certe in Lapponia legibus prohiberi deberet omnis sylvarum combustio; & erant Lappones accusatores & observatores transgressorum fidelissimi: Håraf kan tydiligen ses, hurudan påföljd Swedjande här med sig hafver, och huru nödigt det wöre, at det samma äfwen i Kimi-Lappmark med det första måtte förbjudas och affkaffas.

S. 4.

Drutan detta, som nu sagt är, beror och stödjer sig Kimi-Lappmarks upkomst förnämligast derpå, at Kimi-Elf blefwe

blefwe uprensad och gjordes hållst någorlunda *navigable*; så at folk, utan ögenstänlig lifsfara kunde derigenom resa och fålas. At detta kunde lätteligen låta göra sig, kan man se af min Brors Mag. HENRIC WEGELII tankar om möjligheten och nyttan af beqwämre Båtfarter i Kimi-Elf. Hushållningen må blifwa ståld på huru goda fötter som hållst i Kimi-Lappmark; så stannar den dock af, och är så godt som af intet värde, så länge et så otroligt stort hinder, som Kimi-Elfs nuvarande tillstånd, ligger Inwånarena i vägen, som nu ej kunna med beqwämlighet nedstyra sina waror til närmaste Städer och dem där med fördel yttra. Då först kunde de widsträckta och goda Skogar här finnas, med fördel til publici nytta användas, hwilka nu endast anten nedrutna, eller genom et fördärfweligit Swedjande blifwa Elden til rof. De bästa Masttrån, Bjälkar, Planckor och Bräder kunde då utan ringa känning därifrån nerflätas. En myckenhet af Tjåra, Harts, Bäck, Patafka och Kinroök kunde där tillwårckas och beqwämligen nedföras; utan flera nästan osäckneliga waror som därifrån kunde fås. Här af kan då tydeligen aftagas, huru nyttigt och nödigt det wore, at mer bemätte Kimi-Elf blefwe uprensad och någorlunda segelbargjord. Denna enda Lappmark skulle då i Utlänkska Handelen endast af skogen gagna Riket otroligen.

S. 5.

Sad jag nu i föregående S. S. korteligen omrördt, kan ej, såsom redan i början nämndes, til alla delar af Kimi-Lappmark lämpas, utan allenast til den Södra delen; eller Sodankylä och Kasamo Församlingar. Men hwad Norra delen eller Utsjoki Församling angår, så har detta där ej rum; ty utom det, at här ej finnes et enda Nybysge, hwartil icke heller sjelfwa Climatat twels wara tjenligt, så består hela Landet måst af Himmels höga Bårg och Fiellar; hwilkas öfwersta täppar hinna wy til Mälnen och Skyarna. Men på
det

Det jag dock ej aldeles måtte lemna denna delen i glömska och förgåtenhet, så må jag endast nämna Herr Archiateren och Rid-
daren LINNÆI projekt i Wetenskaps Acad. Handl. för år
1754. Om nyttiga Wårters planterande på de Lappiska Sjels-
lar. Med de af Herr Archiateren förslagna wårters planteran-
de borde derföre med det första åfwen på Utsjoki Sjellar en
början göras, och de nyttiga Wårter, som redan på Sjellen
wilde wåra, såsom Angelica och Radix Rhodia borde samlas,
hwarmed mången förtjente sig födan, och et ödeliggande Land
blefwe gjort så nyttigt, som möjligt är.

Limkokeriet kunde åfwen i Utsjoki med fördel företagas;
särwida där finnes en god tillgång på renhorn, af hwilka det
bästa Limmet kan fås och tillwärfas; härmed kunde åfwen
många människor föda sig.

Deße års nu de ringa dock wälmenta anmärckningar,
hwilka jag gjort öfwer min Födsla orts Hus-hållnings hinder
och hjelp; mångt och mycket hade wäl här ännu wårit, som
förtjent at omröras, så som Städernas mer än stora aflågsenhet;
noga utspanande af alt, hward nyttigt Mineral Riket här kan
i sina gömmor hysa; huru högst nödigt det wore, at inga an-
dra blefwe hit til Präster förordnade, än de, som jemte nödig
kundskap in Theologicis, åfwen wore pröfwade äga grundelig
insicht uti Hushållningen och natural Historien, med de dit
hörande delar, m. m. men mina omständigheter hindra mig, at
wara widlyftigare. Jag sluter derföre med den önskan: at de go-
da och hålsosamma inrättningar, som Höga Öfwerheten gjort til
Oeconomimens uphjelpande i detta land, måga hafwa sin lyckell-
ga framgång, så at deße Nordens folck, såsom samtelliga Swea
Anbyggare, må få i fridsens lugn skjuta och nära sig af sina men-
lösa slögder och handteringar! Då man skal förnimma, at de, än-
skönt de hafwa sina bopålar under Norra Polstjernen, skola dock
wara nögde med den del och lott, som den Stora Skaparen af i
del godhet dem tildelt hafwer.

H. W. A. J. A. E.